

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esityksen tavoitteiksi on esitetty vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen ja palveluiden saatavuuden turvaaminen sekä uuden vammaispalvelulain soveltamisen selkeyttäminen niin, että laki säilyy vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Lisäksi tavoitteena on selkeyttää soveltamiskäytäntöä sosiaalihuollon asiakkaan edun arvioinnissa vaikuttavista seikoista. Esitysluonnoksessa esitetyt tavoitteet vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta ja erityispalveluiden saatavuuden turvaamisesta voidaan pitää teoreettisesti kannattavina.

Esitetyt muutokset, erityisesti vammaispalvelulain mukaisten palveluiden piiriin pääsemiselle asetetut tiukat lisäkriteerit, eivät kuitenkaan käytännössä johtaisi vammaisten henkilöiden oikeuksien parempaan toteutumiseen. Ehdotettu laki vaikeuttaisi yhdenvertaista palveluihin pääsyä ja heikentäisi erityisesti autismi- ja neurokirjon lasten ja nuorten sekä lievästi kehitysvammaisten lasten ja nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumista.

Hallituksen esityksessä esitetyt tavoitteet ei voida pitää esityksen todellisina päämäärinä, sillä esitetyt muutokset vaarantaisivat vammaisten henkilöiden pääsyn tarvitsemiensa erityispalveluiden piiriin. Esitetty muutos johtaisi luultavasti merkittäviin kustannussäästöihin. Vakiintuneista subjektiivisina oikeuksina turvatuista vammaispalveluista ei tulisi säästää, sillä säästöt kohdistuisivat yhteiskunnan yhteen haavoittuvimpaan ihmisryhmään, joiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen vaarantuisi. YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä YK:n vammaisten henkilöiden

oikeuksia koskeva sopimus sitovat Suomea ja niiden sisältämiä oikeuksia tulisi lainsäädännössä täysimääräisesti kunnioittaa.

Vammaiset lapset ovat yksi kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevista lapsiryhmistä. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antamissaan yleiskommenteissa korostanut, että vammaisilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus nauttia kaikista oikeuksista samalla tavoin kuin muillakin lapsilla. Komitea on korostanut, että vammaisten lasten rajoitteena ja esteenä ei ole vamma itsessään, vaan pikemminkin erilaisten sosiaalisten, asenteellisten ja fyysisten esteiden kokonaisuus, jonka lapset jokapäiväisessä elämässään joutuvat kohtaamaan. YK:n lapsen oikeuksien komitea on lisäksi 2.6.2023 antanut uudet Suomea koskevat suosituksensa ja yhtenä keskeisenä huolenaiheena komitea on nostanut esiin vammaiset lapset ja heidän oikeutensa. YK:n vammaissopimuksen mukaan valtiolla on velvollisuus edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti heidän ihmisoikeuksiensa ja perusvapauksiensa toteutuminen. Sopimuksen mukaan vammaisten lasten tulee voida nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Muutosehdotusten mukaan, vammaispalvelulain mukaisia palveluita järjestettäisiin vain, jos ensisijaisesti sovellettavassa lainsäädännössä tarkoitettut palvelut eivät olisi vammaisen henkilön välttämättömään avun ja tuen tarpeeseen nähden riittäviä ja sopivia eivätkä vastaisi henkilön elämänvaiheessa tavanomaiseen tarpeeseen. Lisäksi sosiaalihuoltolain 4 §:n asiakkaan edun arvioinneissa huomioon otettavia seikkoja koskevaa kohtaa tarkennettaisiin siten, että palvelusta perittävä maksu ei vaikuttaisi asiakkaan edun arviointiin.

Keskusliitto katsoo, että esityksen muutosehdotuksilla ei päästä esitettyihin tavoitteisiin, vaan ne johtaisivat todennäköisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien heikompaan toteutumiseen.

Hallituksen esityksessä todetaan (s. 47), että sekä vammaispalvelulain että sosiaalihuoltolain perusteella järjestettävissä palveluissa on havaittu saatavuuden haasteita muun muassa henkilöstön riittävyyden haasteiden vuoksi. Sosiaalipalveluiden taloudellinen tilanne on jo tälläkin hetkellä huono ja lisäleikkauksia sosiaalihuoltoon on suunniteltu kehysriihessä 100 miljoonan euron edestä. Jotta tarvittavien palveluiden saatavuus voidaan turvata, hyvinvointialueilla tulisi olla riittävät resurssit huolehtia siitä, että sekä sosiaalihuoltolain että vammaispalvelulain mukaiset palvelut järjestetään asiakkaiden palvelutarpeiden mukaisesti. Tämä vaatii riittäviä resurssien lisäksi työn vetovoima- ja pitovoimatekijöiden vahvistamista hyvinvointialueilla, jotta työntekijöitä saadaan houkutelua ja pidettyä vaativassa työssä.

Hallituksen esityksessä linjataan (s. 54), että palveluiden saatavuus ei voi olla ohjaava tekijä arvioitaessa, minkä lain mukaan henkilölle myönnetään palveluita ja se, että hyvinvointialue ei järjestä palveluita yleislainsäädännön edellyttämässä laajuudessa, ei olisi peruste soveltaa erityislakia. Keskusliitto muistuttaa, että asiakkaiden palvelutarpeet tulisi aina täyttää täysimääräisesti. Lain muutosten ei tulisi johtaa tilanteeseen, jossa asiakas ei saa tarvitsemaansa palvelua. Koska sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita ei ole turvattu subjektiivisina oikeuksina vaan ne järjestetään niihin varattujen määrärahojen puitteissa, vaarana on, että vammainen henkilö voi jäädä täysin ilman tarvitsemiaan palveluita. Tällöin henkilön perustuslain (19 §) mukaiset oikeudet välttämättömään huolenpitoon ja riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin vaarantuisivat.

Keskusliitto katsoo, että vammaispalvelulain 2 § tulisi säilyttää sellaisenaan, kun se on uudessa vammaispalvelulaissa, eikä siihen tulisi tehdä ehdotettuja muutoksia.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esitys sisältää täsmennyksen, että vammaispalvelulain mukaisia palveluita myönnetään vain, jos ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut eivät ole asiakkaalle riittäviä ja sopivia.

Keskusliitto katsoo, että ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palveluiden ensisijaisuuden korostaminen vaarantaisi vammaisten ihmisten oikeuden välttämättömiin erityispalveluihin. Sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden ensisijaisuuden korostaminen ohjaisi ensisijaisiin palveluiden piiriin liiallisesti myös tilanteissa, joissa ne eivät olisi henkilölle riittäviä tai sopivia. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät aina voi korvata vammaispalvelulain mukaisia erityispalveluita, eikä niiden ole tarkoituskaan.

Vammaisilla henkilöillä ja heidän läheisiin voi olla hyvin erilaisia valmiuksia palvelutarpeen sanoittamiseen. Heikompi kyky ilmasta tarpeita täsmällisesti ei tulisi johtaa heikompaan palvelujen saatavuuteen ja vaikeudesta kommunikoida palvelutarvetta ei tulisi syntyä kynnystä tai estettä palvelun saamiselle.

Vammaispalvelulain alaisten erityispalveluiden, kuten itsenäistymistä tukeva valmennuksen ja osallisuuden tuen, saatavuus tulee taata erityisesti lapsille ja nuorille. YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmässä suosituksissaan Suomelle (CRC/C/FIN/CO/5–6, kesäkuu 2023, kohdat 29–30) esittänyt huolensa siitä, että vammaisten lasten osallistamista estävät sosiaaliset esteet ja suositellut Suomea vahvistamaan vammaisten lasten sosiaalisen osallistamisen ja yksilöllisen kehityksen tukemista.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esitys sisältää täsmennyksen, että vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluita vammaiselle henkilölle vain, jos hänen avun tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen avun tarve.

Elämänvaiheessa tavanomaisesti poikkeava tarve on erittäin tulkinnanvarainen käsite ja esityksen mukaan tarve todetaan viranhaltijan harkinnan perusteella. On ongelmallista, että elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavan tarpeen arviointi ei ohjaa asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden arviointiin. Etenkin lasten palvelutarvetta arvioitaessa tulkinnanvarainen käsite aiheuttaa ongelmia, sillä jokaisen lapsen kehitystaival on yksilöllinen ja vaihtelu saman ikäisten lasten kehitysvaiheissa on tavanomaista. Lapsen elämänvaiheen tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta on siten haasteellista määrittää, jonka seurauksena palveluihin pääsyn toteutuminen vaarantuu. Tavanomaisesta poikkeavan tarpeen osoittamisen taakka todennäköisesti asettuisi lapsen jo ennestään kuormittuneiden vanhempien harteille ja riskinä on, että perhe jäisi ilman tarvitsemaansa tukea. Erityisesti lievästi kehitysvammaisten ja autismi- ja neurokirjon lasten kannalta muutos johtaisi luultavasti siihen, etteivät he pääsisi tarvitsemiensa erityispalveluiden piiriin. Lisäksi yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluntarpeen arvioinneissa olisi käytännössä mahdotonta, sillä käsite on hyvin tulkinnanvarainen.

Keskusliitto yhtyy Mannerheimin lastensuojeluliiton lausunnossaan esittämään kritiikkiin kirjauksesta säännöskohtaisissa (2 §) perusteluissa osiossa ”Lapsuus ja nuoruus”, että ”Vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpidon tarve poikkeaa harvoin saman ikäisten lasten tarpeista”. Keskusliitto yhtyy MLL:n näkemykseen siitä, että vaikeasti sairaan tai vammaisen lapsen syntyminen aiheuttavat perheessä äärimmäisen kuormittavan tilanteen, jossa perheen arki ja toiminta muuttuvat merkittävästi.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esityksessä sosiaalihuoltolain 4 §:n asiakkaan edun arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja koskevaa kohtaa tarkennettaisiin siten, että palvelusta perittävä maksu ei vaikuttaisi asiakkaan edun arviointiin.

Keskusliitto katsoo, että maksuttomuus tulisi huomioida, kun arvioidaan asiakkaan etua. Maksuttomien vammaispalveluiden avulla vammaisen ihminen voidaan saattaa yhdenvertaiseen asemaan muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa. Keskusliitto muistuttaa, että Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 23 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot tunnustavat vammaisen lapsen oikeuden saada erikoishoitoa ja että apua annettaessa on tarvittaessa kiinnitettävä huomiota vanhempien tai lapsen muiden hoitajien varallisuuteen. Lapsen edun ensisijaisuuden näkökulmasta maksullisuuden huomioimisen estäminen asiakkaan edun arvioinnissa olisi ongelmallista.

Asiakasmaksuista aiheutuisi luultavasti kohtuutonta taloudellista taakkaa vammaisille henkilöille, jotka ovat pitkäaikaisen tuen tarpeessa, joiden palvelutarpeisiin vastattaisiin maksullisilla sosiaalihuoltolain alaisilla palveluilla. Vammaisten henkilöiden määrä on marginaalinen ja heidän toimeentulonsa on lähtökohtaisesti matala. Jokainen asiakasmaksu vie vammaisen henkilön tilannetta kohti toimeentulotukiasiakkuutta, mikä taas heikentää hänen mahdollisuuttaan tehdä osa-aikaista työtä. Työnteon vaikeutuminen heikentää vammaisten henkilöiden osallisuutta ja lisää heidän syrjäytymistään yhteiskunnasta. Lisäksi yleislainsäädännön mukaisen palvelun maksullisuus voisi käytännössä estää ihmistä käyttämästä palvelua toimeentulon riittämättömyyden vuoksi, jolloin asiakkaan etu ja palvelutarve eivät toteutuisi.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esityksessä ehdotetaan suojasäännöstä, jonka mukaan hyvinvointialue veloitettaisiin ottamaan huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain maksun perimättä jättämistä ja alentamista koskeva säännös tilanteessa, jossa maksun määrääminen voisi yksittäisessä tilanteessa johtaa vammaisen henkilön palveluiden vastaanottamisen vaarantumiseen.

Keskusliitto katsoo, ettei suojasäännös ole riittävä turva vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi eikä korvaa maksuttomuuden huomioimista asiakkaan edun arvioinnissa.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Esitettyjen muutosten tekeminen vammaispalvelulakiin johtaisi vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen heikennykseen. Keskusliitto katsoo, että vammaispalvelulaki tulisi saattaa voimaan sellaisena kuin se on alun perin hyväksytty, eikä ehdotettuja muutoksia tulisi toteuttaa.

Hakala Lucia
Lastensuojelun Keskusliitto